NAM CAO: NHÀ VĂN CỦA CẢM GIÁC VÀ TƯ TƯỞNG

Tác giả: **Đoàn Văn Hân**
Giáo viên Ngữ văn, Trường THPT Nguyễn Bỉnh Khiêm

Nam Cao (1915–1951) là một trong những cây bút xuất sắc của văn xuôi Việt Nam hiện đại. Những trang viết của ông về số phận con người, về chiều sâu tâm lý và lý tưởng nhân đạo đã để lại dấu ấn sâu đậm trong lòng nhiều thế hệ độc giả. Bài viết dưới đây điểm lại phong cách và quan điểm nghệ thuật độc đáo của nhà văn.

Nam Cao là bút danh của nhà văn, nhà báo, liệt sĩ Trần Hữu Tri. Ông sinh ngày 29/10/1915, trong một gia đình nông dân ở làng Đại Hoàng, tổng Cao Đà, huyện Nam Sang (*xã Hòa Hậu, huyện Lý Nhân, tỉnh Hà Nam cũ*). Ông là một trong những cây bút xuất sắc của trào lưu văn học hiện thực phê phán thời kỳ 1930-1945 của thế kỷ XX. Nhà văn Nam Cao cũng đã có những đóng góp quan trọng trong việc hoàn thiện phong cách truyện ngắn và tiểu thuyết Việt Nam ở thời kỳ này. Nhiều truyện ngắn đã để lại ấn tượng khó quên trong lòng của những độc giả yêu văn chương nước nhà.

Nhà văn Nam Cao - Hình ảnh sưu tầm từ Internet

Vậy điều gì đã để lại dấu ấn khó quên ở độc giả? Dấu ấn đó, được đọng lại có lẽ chính là ở quan điểm nghệ thuật đúng đắn của ông về sự nghiệp sáng tác văn học mà ông kiên định theo đuổi.

Sinh thời, Nam Cao từng tâm niệm: *nghệ thuật không phải là ánh trăng lừa dối, không nên là ánh trăng lừa dối, nghệ thuật có thể chỉ là tiếng đau khổ thoát ra từ những kiếp lầm than*. Nhà văn phải luôn mở hồn ra để đón những rung động cuộc đời, nhìn thẳng vào sự thật tàn nhẫn, phải vì nhân dân mà lên tiếng. Đồng thời, ông quan niệm văn chương chân chính là văn chương phải thấm đượm lý tưởng nhân đạo.

Có lẽ, chính vì quan điểm "*nghệ thuật vị nhân sinh*" như vậy, nên trong hầu hết các sáng tác của ông dù là viết về số phận khốn cùng của những người nông dân nghèo túng, đói khát, hay số phận đầy bi kịch của những người trí thức tiểu tư sản, người dân nghèo thành thị túng quẫn, mỏi mòn, bế tắc trước Cách mạng Tháng tám thì tất cả đều được lý tưởng trên soi rọi một cách nhất quán, xuyên suốt và đầy hứng thú.

Vì lẽ đó, trong nhiều tác phẩm của mình, Nam Cao đề cao con người tư tưởng, coi trọng đời sống bên trong của con người, coi đó là nguyên nhân của những hành động. Một đời sống nội tâm phong phú, căng thẳng, sôi sục đang diễn ra giữa những thái cực đối lập, gay gắt: *chân thực/ giả dối; dũng cảm/hèn nhát; nhân ái/ích kỷ.* Vượt lên trên tất cả những trạng thái cảm xúc phức tạp ấy là khát khao về cuộc sống tốt đẹp, về đấu tranh gìn giữ và vươn tới nhân phẩm của con người, cho dù con người bị đẩy vào những hoàn cảnh khó khăn, đen tối nhất của cuộc đời.

Nguyên mẫu nhà Bá Kiến trong truyện ngắn "Chí Phèo" của nhà văn Nam Cao (Nguồn Internet)

Một số truyện ngắn của Nam Cao đã biểu lộ quan niệm này một cách rõ ràng. Như trong tiểu thuyết *Sống mòn,* Nam Cao viết*: "Sống tức là cảm giác và tư tưởng. Sống cũng là hành động nữa, nhưng hành động chỉ là phần phụ: có cảm giác, có tư tưởng mới sinh ra hành động. Bản tính cốt yếu của sự sống chính là cảm giác và tư tưởng. Cảm giác càng mạnh, càng linh diệu, tư tưởng càng dồi dào càng sâu sắc thì sự sống càng cao"(*GS.TS Trần Đăng Suyền*)*. Cảm giác chính là phần nhạy bén nhất của một con người. Cảm giác xuất hiện khi có sự tác động từ các yếu tố ngoại cảnh. Do vậy, cảm giác càng mạnh mẽ, tư tưởng càng đúng đắn, thông suốt thì đời sống sẽ trở nên vô cùng phong phú.

Bởi vậy, ở "*truyện ngắn, tiểu thuyết của Nam Cao, những sự kiện, biến cố đối với nhà văn dường như ít quan trọng, chú ý, hơn là phản ứng, ứng xử của nhân vật trước những sự kiện, biến cố đó*" (GS.TS Trần Đăng Suyền). Có nghĩa là những sự kiện, biến cố đó sẽ không phải là mục đích để nhà văn miêu tả, tái hiện một cách chi tiết, rạch ròi mà ở đây, sự miêu tả, phân tích tâm lý nhân vật mới là yếu tố được chú trọng. Nói cách khác, những sự kiện, biến cố chỉ là cái cớ để Nam Cao đi sâu vào tìm hiểu thế giới bên trong của mỗi nhân vật.

Nhiều truyện ngắn của ông thường viết về những cái nhỏ nhặt, xoàng xĩnh, tầm thường nhưng sức hấp dẫn nhất ở trong những truyện đó chính là diễn biến tâm lý phức tạp, phong phú diễn ra trong nhân vật. Có thể nêu ra đây một số truyện ngắn tiêu biểu cho lý tưởng ấy như: Chí Phèo, Lão Hạc, Đời thừa, Nước mắt, Trăng sáng, Bài học quét nhà, Mua nhà.

Trong số những truyện ngắn hay tiểu thuyết ấy, độc giả không thể quên được những đoạn đối thoại: "*Ở cảnh chúng ta lúc này, hạnh phúc cũng chỉ là một cái chăn hẹp. Người này co thì người kia bị hở*" (Mua nhà – Nam Cao); " *Bây giờ Hàn mới biết rằng, trước khi nghĩ đến việc đặt những cái hôn lên cái miệng hoa của người yêu, cũng nên nghĩ đến việc đổ cơm vào đấy đã. Cái ý nghĩ có lẽ chẳng được thơ cho lắm, nhưng cuộc sống vốn không tha thứ những cái gì quá thơ*." ("Một chuyện xuvơnia" – Nam Cao).

Để đi sâu vào việc tái hiện sinh động đời sống tâm hồn, tinh thần phong phú của các nhân vật với nhiều hạng người trong xã hội, Nam Cao đã khéo léo, linh hoạt sử dụng nhiều thủ pháp, biện pháp nghệ thuật độc đáo. Do đó, các nhân vật được tái hiện trong tác phẩm của Nam Cao vừa có ý nghĩa tiêu biểu lại vừa sống động, cá tính độc đáo. Ở đấy, những nét cá tính của mỗi cá nhân, nhân vật vừa cụ thể lại vừa có tính khái quát đến một kiếp người, đời người ở một thời kỳ cụ thể.

Nam Cao đã để lại cho nền văn xuôi hiện đại Việt Nam nhiều tác phẩm xuất sắc, trong đó có những kiệt tác với những tìm tòi độc đáo, những sáng tạo mới mẻ về tư tưởng. Nhiều tác phẩm của ông đến nay vẫn được độc giả tìm đọc, nghiên cứu, khám phá. Ngoài việc để thấu hiểu, để thấu cảm, chia sẻ với những buồn đau của những kiếp lầm than của thời đại cũ với niềm khát khao mãnh liệt vươn tới một cuộc sống có ích, có ý nghĩa, sống xứng đáng với con người, độc giả thời nay, còn có dịp để suy ngẫm về, đồng tình với quan điểm sáng tác của nhà văn Nam Cao: "Sống là cảm giác và tư tưởng" .

Nhà truyền thống ở Đại Hoàng

Đọc lại một số tác phẩm của ông, liên hệ tới cuộc sống hiện tại thì nhận ra rằng: Có lẽ, cuộc sống chỉ cần quan tâm tới hai điều này thôi cũng đủ để ôm trọn kiếp nhân sinh. Phải chăng, Nam Cao đã tìm đúng hai giá trị này và được ông xác tín, trung thành trong toàn bộ sự nghiệp sáng tác của mình đã giúp ông gặt hái được thành công?

Và đây liệu có phải là thông điệp ngầm mà Nam Cao – một nhà văn chân chính muốn gửi gắm tới thế hệ sau: Sống cần chú tâm tới cảm giác và hun đúc cho mình một tư tưởng vì con người, vì cuộc sống tốt đẹp. Chỉ có như vậy thì cuộc sống mới thực sự có ý nghĩa. Nếu quả đúng là như vậy thì tên tuổi, tài năng và nhân cách Nam Cao đã đạt tới tầm rất lớn, rất xa.